הרב רפאל אויערבך

קריאת חמיו וחמותו בשמם הפרטי

שאלה: עם בואי למשק, הכרתי את חותני וחמותי לעתיד, וקראתי להם בשמם — כליתר החברים. לאחר שהכרתי את בעלי ונשאנו, המשכתי — באופן טבעי — במנהגי הקודם, עד שהעיר לי מישהו שאין לעשות זאת. האם אכן נאסר עלי הדבר?

תשובה: כתב הטור[1] וז"ל: "חייב אדם בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו, וחייב לכבד חמיו דכתיב "ואבי ראה" גם ראה" (שמואל א' פכ"ד, יא). וכן פסק המחבר שם סי' רמ, כד: "חייב אדם לכבד חמיו". והב"ח הביא בשם ספר "צדה לדרך", שה"ה שחייב בכבוד חמותו, והביאו הט"ז בסקי"ט. ועי' ב"בן איש חי" חלק ההלכות, שנה שניה פ' שפטים, ס"ק ל, שהוסיף על כך וז"ל: "וכן האשה חייבת לכבד חמיה וחמותה". (ועיי"ש מש"כ בשם התנדב"א בענין זה).

ומקורה של הלכה זו — כתב הב"י — מדקרא דוד לשאול "אבי" מפני שהיה חמיו. והב"ח הביא וז"ל: "...במדרש שוחר טוב איתא בהאי לישנא — "ואבי ראה גם ראה", מכאן, שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו".

ובליקוטי הגר"א שם הביא שני מקורות נוספים: א) ילק"ש שמואל א' פכ"ד: אמר ליה דוד "ואבי ראה גם ראה" — מכאן, שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו. א"ר יהודה: "ואבי ראה" — אמר לשאול, "גם ראה" — אמר לאבנר, ורבנן אמרין: "ואבי ראה" — אמר לאבנר, דהוא אביו באורייתא, "גם ראה" — אמר לשאול. ב) ילק"ש יתרו עה"פ "וישתחו וישק לו": איני יודע מי השתחוה למי או מי נשק למי... לא השתחוה ולא נשק אלא משה לחמיו. מכאן אמרו, שיהא אדם נוהג בכבוד חמיו.

וגדרה של חובת כבוד זו לא נתבררה — האם חובת הכיבוד לחמיו היא כחובת הכיבוד לאביו או בצורה אחרת? והנה, לשון מדרש שו"ט ולשון הילק"ש בס' שמואל, היא — "מכאן, שחייב אדם בכבוד חמיו **ככבוד אביו**". ומשמע, שכל

1 יו"ד סוס"י רמ.

מה שמחויב לעשות באביו, מחויב ג״כ לעשות בחמיו[2]. וכן כתב בספר ״הלכות גדולות״ [3] וז״ל: תניא, עם הכל אדם רוחץ, חוץ מאביו וחמיו וכו׳.

אַמַנם, הטור דייק בלשונו וכתב: ״חייב אדם בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו, וחייב לכבד חמיו דכתיב וכו׳״. הרי, שלגבי חמיו לא ציין דבעינן ״ככבוד אביו״. וכבר עמד על כך הב״ח והקשה, מדוע שינה הטור מלשון המדרש[4]. ועיי״ש שתירץ, דמכיון שנחלקו רבנן על רבי יהודה ואמרו, שלא קרא דוד לשאול ״ואבי ראה״, אלא לאבנר — אין ראיה משם שצריך לכבד חמיו כאביו, ״וכוותייהו נקטינן שהם רבים, ומש״ה השמיטוהו הפוסקים״[5]. ומ״מ — מסיים הב״ח — סובר הטור, שצריך לכבד את חמיו כמו שאר זקנים חשובים — בקימה ובהידור וכיו״ב, ״דמדאמר ״גם ראה״, אלמא שסמכו במקצת לכבוד אב״. והביא הש״ך בסקכ״ב את דברי הב״ח הללו, שחייב לכבדן כמו שאר זקנים וחשובים.

והנה הגר״א כתב בביאורו וז״ל: ״וע״ש מחלוקת ר״י ורבנן, מ״מ לדינא משמע דלא פליגי״. ונ״ל דס״ל לגר״א הכי, משום שהקדים המדרש ופסק ״מכאן שחייב אדם וכו׳״. והגר״א לא התייחס כלל לחידושו של הב״ח שכל הכבוד לחמיו אינו אלא כחובת הכבוד לזקנים חשובים, ומשמע שדעתו שחייב לכבד חמיו כמו שחייב בכבוד אביו, שהרי לא נחלקו ר״י ורבנן לדינא.

ועי׳ בערוה״ש סעיף מ״ד שהקשה וז״ל: ״ואיני מבין הראיה, שהרי אלישע קרא לאליהו ג״כ ״אבי אבי רכב ישראל ופרשיו״ (מלכים ב, פ״ב). ואי משום שהיה רבו מובהק — א״כ גם על שאול נוכל לומר כן, לפי שהיה מלך...?״. ומצאתי בהגהות חת״ס על שו״ע (נדפסו בסוף שו״ע — מה״ב), שהרגיש בקושיא זו, וכתב: ״דאין לומר כבוד, כמו אבי אבי רכב ישראל, דיותר ראוי לקרותו מלך, אע״כ חמיו הוא כמו אביו, ואז א״ש, כמ״ש הש״ך לקמן סי׳ רמ״ב ססק״א וק״ל[6]. והערוה״ש עצמו תירץ: ״ואולי, דמפני שאז רדף שאול את דוד, ולא היה לו לדוד לאוהבו ולכבדו, ואלולי שחל שם אב על חמיו — לא היה קוראו אבי״. וסיים כדברי הב״ח והש״ך, שחייב לכבדם כזקנים חשובים, וכ״ב הח״א.[7]

2 לשון הב״ח על הטור.

3 הלכות כבוד נ״ו.

4 אמנם הילק״ש בפ׳ יתרו לא הזכיר ״ככבוד אביו״.

5 לשון הב״ח שם. והרמב״ם לא הביא כלל דין זה. אמנם מש״כ הב״ח דנקטינן כרבנן, צ״ע, שהרי קדם למח׳ ר״י ורבנן, פתח המדרש בלשון פסקנית ״מכאן שחייב אדם וכו׳״, וכן בילק״ש פ׳ יתרו, ומשמע שהוא דבר מוסכם. ועי׳ לקמן בדברי הגר״א.

6 הדיון שם הוא, כאשר האב הוא רבו המובהק של בנו — האם צריך לקראו ״רבי״ או רשאי לקרותו ״אבא״.

7 כלל סז, כ״ד. ועי׳ ״בן איש חי״ שנ״ל.

ובאשר לאב ואם, פשיטא שאין לקראם בשמותם. וז"ל הרמב"ם הל' ממרים פ"ו ה"ג: "איזהו מורא ואיזהו כבוד? מורא — לא עומד במקומו... ולא יקרא לו בשמו, לא בחייו ולא במותו, אלא אומר אבא מרי וכו'", כ"נ בשו"ע שם ס"ב.

ובנידון מחילה, האם יכול האב למחול ולהרשות לבנו לקראו בשמו — לכאורה, הלכה פסוקה היא בש"ס ובדברי הפוסקים (שו"ע שם סי"ט): "האב שמחל על כבודו כבודו מחול". אמנם, מדקדוק הלשון נ"ל דדוקא על "כבודו" רשאי האב למחול, אבל לא על "מוראו" שהוא חמור יותר, והרי הך ד"לא יקרא לו בשמו" הוא מדיני מורא ולא מדיני כבוד, וכבר העליתי לעיל בשאלה הקודמת, כי אפשר שבענין מחילה על מורא נחלקו הרמב"ם והשו"ע, עיי"ש.

נמצא, אפוא, דלדעת הגר"א שחובת כבוד חמיו וחמותו היא ככבוד הוריו, אין החותן והחמות יכולים למחול ולהתיר לקראם בשמותם, כשם שאין ההורים יכולים לעשות זאת.

ואף לדעת הב"ח והש"ך ושאר הפוסקים ההולכים בעקבותיהם, שחובת כבוד חמיו וחמותו אינו אלא ככבוד זקנים חשובים — נלע"ד שאין ראוי לקראם בשמותם, שהרי אף לזקנים חשובים אין קוראים בשמם הפרטי.[8]

וכמדומני, שדוקא בדורנו, דור אשר יש בו מסימני עקבתא דמשיחא, אשר ציינום חז"ל (סוטה מט, ב) — "נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב, בת קמה באמה **וכלה בחמותה**...", ראוי לנו להתחזק בכבוד והידור להורים וישישים, ולהשריש בילדינו דרך ארץ וכבוד למבוגרים מהם. כתיבת בירור־הלכה זה נעשתה מתוך ידיעה והנחה, שהסרתן בקבוץ של מחיצות רבות הקיימות במסגרות אחרות — לא באה מתוך רצון לזלזל במוסכמות ובכבוד הורים, אך יחד עם זאת, מתוך הכרה ברורה שכל אורח־חיים חייב להתאים את עצמו לנתיבות ההלכה, ולא להיפך. ואף אם אין הדבר מקובל במקומות אשר להם אורחות חיים כשלנו — כדאי וראוי המאמץ למען שלמותה של משפחתנו.

8 כתבתי "אין ראוי" ולא "אסור", שהרי לדעה זו מותר למחול. ועי' ב"שדי חמד" כללים, מערכת כ' כלל ק"כ.